

IN COMMENTARIOS DE
SOMNO ET VIGILIA.

DE somno autem & vigilia, quænam sint, perscrutandum est: & utrum propria sint animæ, an corporis, an communia: & si communia fuerint, cuiusnam sint partis, corporis ne, an animæ, & quam ob causam animatibus insunt: & utrum ne omnes utriusque participes sint, aut ex quidam alterius tantum, illæ vero alterius: vel ex quidem nullius, illæ vero utriusque. Præterea etiam quidnam sit somnium: quæmve ob causam dormientes aliàs quidem somniant, aliàs vero non somniant. An dormientibus quidem semper accidit ut somnient: verum non recordantur: & si hoc fit, quæ ob causam fiat. Præterea utrum ne futura prævidere contingat, an non: & si contingat, quonam id contingat modo: & utrum ea quæ ab hominibus effici debent, an illa quorum dæmonium est in causa: & quæ natura fiunt, aut casu.

Post commentariolū de memoria & reminiscentiā, non ab re naturali quodam doctrinæ ordine Aristoteles commentarios de somno & vigilia & de somnijs nobis tradere voluit, quoniam cum in istis (ut aliquoties dictum est) paruorum naturalium libellis de communibus quibusdam animæ & corpori proprietatibus sensuum opera consequentibus pertractare decreuisset, & in priori de memoria commentario de eisdem verba fecisset, verum quæ magis ad animam quàm ad corpus vergerent, animalibusque tantum conuenirent perfectis: in ijs quos in manibus habemus commentarijs, de communibus etiam sibi loquendum duxit proprietatibus sensuum consequentibus, ijs tamen quæ cum corpore magis faciant, & ex illius esse parte ceseantur, & alioquin vniuerso animantium competunt generi. Huiusmodi autem sunt somnus & vigilia, & somniorum etiam visa, & si qua ex ijs prædici prænosceve possunt. Proponit autem à principio statim ad clariorem dicendorum doctrinam, ea de quibus est verba factururus: quæ quoniā satis patent, & nullo explanationis splendore indigere videntur, ideo consulto illa nunc præterire decreui: cum alioquin (ut arbitror) non minus reprehensionis merito incurrere videantur illi qui perspicuis clarisque rebus præpostere lucem conantur dare, cum sæpius etiam illis officiant: quàm qui obscuras res & implicatas sicco (ut aiunt) pede pertransire & transmittere festinant. Illud autem obiter non tacuerim, in vniuerso tam variæ tamque late patētis propositionis ambitu, in exemplaribus græcis Atticorum more principale desiderari verbum, quod sanè subintelligi oportet, dicendum est: aut, considerandū est: quod latini interpretes à principio statim non immerito addidere, cum latina lingua huiuscemodi constructionis non admittat usum. Sed & illud etiam animaduertendum esse censeo, cum dicitur: An dormientibus quidem semper accidit ut somnient: non esse scilicet solutionem illius quod statim ante dubitando prolatum est, sed enunciationem & expositionem quandam. Nam istuc etiam est in quæsitis, & illa de re postmodū pertractabitur. Nam illud, An quorum dæmoniū est causa, iccirco dictum est, quoniam ex nonnullorū (ut videbimus) sententiā, somnia à dijs hominibus mitti, magna assertione confirmatū est: & licet non omnium quæ hominibus appareant, plurium tamen insomniorum, & eorum præcipue quæ ponderis aliquid habent, & prædictionem, dæmonium esse in causa, non contemnendi philosophi voluerunt.

Pincipio igitur hoc palam est, quod eidem animalis parti vigilia inest & somnus. opposita namque sunt, & vigiliæ somnus priuatio quædam esse videtur. Sæper enim extrema cum in alijs, tum

in ipsis natura constantibus, in eodem quod illorum sit capax, fieri videntur, & eiusdem esse passiones. dico autem vt sanitatem, & morbum: pulchritudinem, & deformitatem: robur, & imbecillitatem: visum, & cecitatem: auditum, & surditatem.

Propositum est philosopho hoc in textu quod illius sane partis passio est somnus, cuius etiam dicitur esse vigilia. Non enim per aliam quidem partem, verbi causa per cor fit somnus: per aliam vero, videlicet per cerebrum fit vigilia, sed in vna & eadem numero parte ambo fieri censeantur. cum enim somnus & vigilia sint contraria, circa idem subiectum certe non simul, sed successiue fieri nata sunt. Huiusmodi enim contrariorum natura esse censeatur. Postquam autem ex contrarietatis natura, cuiusmodi somnus & vigilia esse videtur, in vna & eadem numero parte ambo fieri nobis ostendit philosophus, consequenter quamquam illa sit pars, nobis insinuat. Ultima autem & extrema hoc in loco contraria vocat quae sunt ad aliquid, & omnino opposita omnia. Illud autem, cum in alijs, tum in ipsis natura constantibus, est ac si diceret, in naturalibus, & in ijs quae arte constant. In quo enim arte constantium est harmonia siue consonantia, in eodem sane illo est dissonantia: & in quo est ordo siue compositio, in eodem inordinatio & dissolutio esse perhibetur. Quamobrem in quo etiam est somnus, in eodem ipsa est vigilia. Contrariantur enim huiusmodi vt habitus & priuationes: vt paulo post videre continget. Istuc autem per inductionem similitudinemque in alijs rebus sumptam ostendit Aristoteles.

Raterea ex ijs etiam est manifestum, qua enim re vigilantem animam aduertimus, eadem sane dormientem. illum etenim qui sentit, vigilare arbitramur: vigilantemque omnem vel extrinsecam sentire, vel aliquam in seipso motionem. Si igitur vigilare in nullo alio est quam in sentiendi opere: manifestum profecto est quoniam quo sentit, hoc vigilat & dormit quodcumque dormit.

Hac etiam rationis via probat Aristoteles quod in ea parte in qua est vigilia, somnus etiam reperitur. hoc autem modo procedere videtur ratio, credimus & pro certo tenemus illum qui sentit, vigilare: & omne id quod vigilat, sentire arbitramur vel aliquam internam in semet motionem, vel externam aliquam motionis speciem. sunt autem internae quaedam motiones, intelligere, discurrere, fantasia uti, huiusmodique alia pleraque. Externi autem motus illi sunt qui a sensilibus fiunt rebus extrinsecus nos mouentibus. Si igitur vigilia nulla alia in re sua habet esse nisi in sensilibus cum internis, tum externis: manifestum sane est quod qua animalia sentiunt parte, illa etiam vigiliae munijis perfungentur. Si autem hoc res se habet modo, palam etiam est quod illa stertunt animalia. Dormient igitur & vigilabunt eadem animalia parte: neque hoc ab re. In quo enim vnum est oppositorum, in eodem etiam reliquum reperitur.

Quoniam autem neque animae proprium sit sentire, neque corporis: cuius enim est potestas, eiusdem etiam est actus: is autem qui vocatur sensus vt actus, motio quaedam corpore medio ipsius est animae: manifestum sane est quod neque propria animae huiusmodi est passio, neque inanimatum corpus sentire quippiam potest. Cum autem in alijs determinatum sit de ijs quae veluti animae appellantur partes, & quod aliter quidem potestas a reliquis seiungi potest, aliarum autem nulla absque illa esse potest: manifestum profecto est, quibuscumque aliarum animalium sola insunt incrementa & decrementa, illis somnum & vigiliam haudquaquam inesse, vt stirpibus. Non enim sensitivam habent partem, siue separabilis sit illa, siue inseparabilis. Potestate enim & essentia separabilis est.

Cum dixerit retro philosophus quod qua vigilant animalia parte, eadem etiam dormire censeantur: ex hoc consequenter colligit quod neque solius est animae vigilare & dormire, neque corporis solius, sed compositum videlicet & constitutum ex anima & corpore. Ad hoc autem ostendendum dicitur Cuius enim est

k.j.

Qui interni
sunt animalibus:
& qui externi motibus.

potestas, eiusdem etiā est actus. Quo enim valemus videre vel audire, vel scribere, hoc nimirum operamur & agimus. Quāobrem conuertentes verum etiam erit dicere, quo scilicet operamur, eo certe possumus & valemus. Sēsus autem actus, neq; corporis est de per se, neq; solius animæ, sed coniūctim animæ & corporis. Siquidem sensus actus, motus est in anima factus ab extrinsecus sensilibus, intercedentibus sensiterijs: vt in cōmentarijs de anima sufficiēter est pertractatum. Si autem res hoc se habet modo, manifestum sanè est q; neq; animæ propria est sentiendi passio, neq; ipsius corporis. Si autem neutrius istorum separatim, sed coniūctim amborum, palām certe est q; vigilare & dormire non est alicuius istorum separatim, sed amborum coniūctim. Illud autem, siue separabilis sit illa, siue inseparabilis: idem est ac si diceret, siue separabilis sit sensitua animæ vis ab altrice subiecto, quemadmodum separabilis est ratio, siue non, eadē valet ratio. Quòd enim aliud ratione est sensitiuū à nutritiuo, clarissimū sanè est. Si autem subiecto etiam separaretur, non adeo omnibus palām est. Plato enim voluit illa à se inuicem separari: & altricem quidem animæ vim in iocinore siue hepate esse: sensituiam vero in corde. Siue igitur subiecto separabile sit nutritiuū à sensitiuo, siue non, istuc sanè in confessis habetur, ratione & suapte natura aliud esse sensitiuū à nutritiuo. Quòd autē nutritua animæ vis à reliquis eiusdē potestatibus separari possit, cū illæ haudquaquā à nutritua disiungi queāt, abunde & sufficiēter in cōmentarijs de anima est pertractatū. quod hic etiā cursim tēgit, dicēs stirpiū gen⁹ haudquaquā somni & vigilię participare, cum sensu careāt, & solitariā nutritiuę animæ habeāt potestātē.

Similiq; modo quòd nihil sanè est quod semper vigilet, aut dormiat semper, sed iisdem insunt animalibus vtrāq; eæ passiones. Nulli enim animali sensu prædito neq; dormire, neq; vigilare contingit. Nāq; istarum vtrāq; passionum in primi sensitui collocatur sensus: sed neque horum contingit alterum eidem semper inesse, vt animalium aliquod sit genus quod semper dormiat, aut semper vigilet.

Hoc in loco ostendit Aristoteles quòd omne quod vigilat, aliquando etiam dormire videtur: & omne quod dormit, interdum etiam vigilat. Nullūq; sub lunæ orbis complexu reperitur animal quod vel semper vigilet, vel dormiat semper: sed vicissim eæ sibi inuicem in animalium genere succedunt passiones. Illud autem, Nulli animali sensu prædito &c. signare vult quòd nullum profecto est animal quod vtriusq; ijs priuetur & careat, ita vt neq; vigilet, neq; dormiat. istuc enim ijs quæ anima carent, peculiare & proprium esse censetur. inanima enim neq; dormire, neq; vigilare dicuntur. omne autem animal (vt demonstrabitur) vicissim dormit & vigilat. Cum autem dixit quòd nullum est animal vtriusq; ijs carens passionibus, huius statim rei subdit causam, dicens: Nāq; istarū vtrāq; passionum &c. Passiones vocans vigilare & dormire: primum autem sensitiuum, animā ipsam sensituiam, quæ sanè in corde collocari dicitur, quemadmodum in alijs est ostensum. Si igitur vigilare & dormire primi sensitui sunt passiones, nullum profecto reperietur animal quod ijs careat, & neq; dormiat, neq; vigilare percipiatur. à sensitua enim anima characterem animalia omnia habent suum, & huiusmodi esse censentur.

Ræterea quæcunq; natura aliquod exercent opus, quando id excesserit tempus in quo quippiam facere possunt, lassescere illa, & ab opere cessare necesse est: vt oculi contuētes: pariq; modo manus, reliquaq; omnia quæ aliquid operis habent. Itaque si sentire rei cuiuspiam est opus, illudq; planè omne excesserit tempus in quo continue sentire potest: deficient profecto, neque id amplius faciet. Cū igitur ipsum vigilare præscriptum sit eò, quòd soluti sunt sensus: contrariorum autem alterum quidem necessario adest, alterum vero non: vigilare vero & dormire, contraria: & omnibus alterutrum inesse necesse est: summa profecto erit necessitas dormiendi.

Animaduertendum est quòd huius textus alia etiam reperitur litera, quæ hoc se habet modo: Amplius quorum est aliquod opus secundum naturam, quando superauerit tēpus in quo potest aliquid facere &c. sed vtriusq; eadē est sententię series. Vult enim per hæc verba nobis ostēdere philosoph⁹ q; omne quod vigilat, necessario etiā dormit: neq; fieri posse vt animal aliquod semp

Quid primū
sensituum.

10

20

30

40

50

vigilet. Ad hoc autē ostendendū huiusmodi prius sumit dignitatē & certissimā propositionē, quæ cunq; scilicet natura aliquod exercet opus, quādo id excesserit tēpus in quo quippiā facere possunt, id est illud naturale suū opus, laborare & lassescere illas necesse est, neq; vlti⁹ procedere posse. cū autē vltra procedere nequeat, cessare illa & quiescere necesse est. Istuc autē in singulis rerū inspiciētibus manifestū sanè esse videtur. Tumēta enim sarcinas per aliquod præfinitū cum tēporis tum spatij interuallū portare valēt: si quis autem vltra id ferre illa cogat, nihilo plus proficiet. cadent enim, & humi procūbent, neq; vi aliqua aut verberibus cōsurgere poterunt. Pariq; modo in omnibus non solum arte, sed etiam natura constantibus animaduertere licet. Agens nanq; omne præfinitos & terminatos actionis suæ fines & terminos habet, vltra quos haudquaquam amplius agere potest: actionūque præfinita & constituta habet temporis spatia: quæ si coactum, aut sponte sua excesserit, defatigari, & ab opere cessare illud, summa est necessitas. Cū igitur in omnibus hoc se res habeat modo, manifestū sanè est quod in vigilandi opere sic se habebit, cum operatio quædam & actio ipsa sit vigilia. præfinitū igitur temporis excedēs modū in vigiliæ opere, animal defatigatur & cessat, & in illius nimirū contrarium delabitur, id est somnū. Cæterū cū cōtrariorum inter quæ non est mediū aliquod, aut quæ se vt habitus & priuationes habēt, si alterū non adest, necessario adesse alterum dicitur: vigiliæ autē cōtrarius est somnus: nō ab re altero absente, adesse alterum necesse est. omne autē quod vigilat, necessario etiam dormit. Quamobrem nullum est animal quod perpetuò vigilet. Hæc igitur vniuersa literæ est sententia, quæ quo ad partes suas satis clara est, neq; alia indiget expositione.

Omne agens
præfinitos ac
ctiois suæ
habere terminos.

S igitur huiusmodi passio est somnus: is autē ob vigiliæ superfluitatē imbecillitas est quædā: porro vigiliæ excessus alias morbi gratia, alias sine morbo fit: quare imbecillitas & dissolutio similiter se habebit: necesse sanè est omne quod vigilat, etiā dormire cōtingere. Sæper enim operari haudquaquā potest. Similiq; modo nullū semper dormire cōtingit animal. Sōnus enim quædā sensitivæ partis est passio, quasi vinculū quoddā, & immobilitas. Quāobrem omne quod dormit, sensitivā habere partē necesse est. sensitivū autē id est quod actu sentire potest. Vt autē per sensum proprie & simpliciter agat dormiēs animal, fieri nō potest: iccirco experrectilis necessario omnis est somnus. Et alia quidē animalium omnia ferè genera, cū natātium, tum volucriū & pedestriū, somni participare videntur: pisciumq; genus omne, necnō quæ mollia appellātur, dormire conspectū est; & omnia sanè quæcūq; oculos habent. Quinetiam ea quæ duros habēt oculos, & insecta etiā dormire certū est, quāuis eiusmodi omnia brevioris sint somni: quapropter vtrum dormiant necne, nos sæpe latet. Quæ autem ostreaceum habēt tergus, an dormiant, sensu adhuc nō est compertum. Quod si cui proposita verisimilis videtur ratio, illi sanè assentiri poterit. Ex ijs profecto manifestum est quod in somni opere animalia cōmunicant omnia. siquidem eo quod sensum habet, omne circūscribitur animal. Porro sensus quodammodo immobilitatem, & quasi vinculum esse dicimus somnum: huius autem relaxationem & solutionē, vigiliā. Stirpium autē genus nullum harum est particeps passionum, cum absq; sensu neq; somnus insit, neq; vigilia. Quibus vero adest sensus, ijs profecto & contristari inest, & in voluptate esse. quibus vero hæc adsunt, ijs & appetentia inest. Stirpibus autem nihil horum inesse videtur.

I N hoc literæ cōtextu ostēdere intēdit philosophus quod somnus & vigilia omnibus insunt animalium generibus, cum sensuū ipsorū sint passionēs, a quibus animalia characterē sanè capiūt suū, & eiusmodi esse cēsentur. Cōsequētīq; doctrinæ modo etiā declarat, stirpiū genus omne, cū sensu careat,

A sensib⁹ vni
malia charac
cterem acci
petra.

neq; somnum etiam neq; vigiliã in se prorsus recipere. Vbi animaduertendum esse censeo q̄ à principio statim ipsius textus interpositio quãdã est, quã sensum distinguere & discõtinuare videtur: cõueniens autẽ illius cõsequutio est huiusmodi: Si igitur huiusmodi passio est somnus, necesse est omne vigilãs dormire. Alia vero quã cõtinenter leguntur, in medio sanè sunt cõiecta, quã huiusmodi indicare videntur sententiã: Cum quippiã propriã excesserit potentiã per quã vigilare potest, nimirũ deficit, & à vigiliã cessat opere. Quoniã vero nõnulli consuetũ vigiliarum tempus aliquãdo excedere videntur, & vltra proprias etiã vires vigilãdo perseverãt: quidã enim sex aut septẽ etiã dies adiunctis noctib⁹ vigilãdo trãmiserunt, aut morbi alicuius causa, aut etiam sine morbo, vt ipse scribit: nõnulli enim propter enectã & macilentã corporis habitudinem nimirũq; siccitatem etiã line ægritudine longas perferre possunt vigilias: non immerito ipsius vigiliã impotentia etiã, quã imbecillitatem dicimus, id est somnus, vltra cõueniens extendi & produci potest tempus, cum morbi causa, vt in lethargicis est videre: tũ etiã nullo existente morbo, sed ex corporis ipsius habitu, vt in pueris ob superfluẽtem humorum abundantiam & copiã: quã tamen vtrãq; vel ad cõtraria sua sunt cõmutata, somnus quidem ad vigiliã, vigilia autem ad somnum: vel in quibus perseverãter durauerunt: mortis & corruptionis illis sanè fuerunt causã. Cum istuc (vt dictum est) hoc declarauit modo Aristoteles, alia rursus via id ipsum ostendere ita aggreditur. Quoniã somnus sensitiuã animã partis est passio, & quasi vinculum quoddã & immobilitas (vt retro ostensum est) sensitiuum autem dicitur nõ solum quod in præsentia per sensum operatur, sed etiã quod non operatur & agit, verũ operari & agere potest, quẽ admodum risibile dicimus, non quod rideat, sed quia ridere possit: omnis autẽ potentia reducitur ad actum, & in ipsum sanè recurrere dicitur, vt in primo de celo commentario est demonstratum: summa est necessitas dormientem, qui vigilandi habet potentiã, aliquando vigilare. Et quoniam dormire est à sensibus cessare, quoniam dormiens præpeditos & quasi occupatos habet sensus: dormientem non sentire, vero consentaneum est. Si enim sentiret, in eodem certe simul contraria essent. quod fieri non potest. Id autem ostendit cum dicit, Vt autem per sensum proprie & simpliciter agat &c. Illud autem proprie & simpliciter additum est propter fantasmata quã in somnijs cernuntur. Sensationes enim quẽdam huiusmodi sunt visa, vt ipse in sequentibus dicit. Verum non proprie neq; simpliciter huiusmodi sunt sensationes, neq; proprie illa sentire dicitur animal, sicut dum vigiliã vtitur. Quod autem somnus immobilitas quãdam, & quasi nexus & vinculum ipsius sit sensus, retro dictum est. Subdit postmodum quod omnia animalium genera dormire animaduertuntur. quod tanquam manifestum indiscussum relinquit. De piscibus etiam, de quibus sanè aliqua esse posset ambiguitas, hoc idem non ab re asserit. id autem deprehendi potest non oculorum argumento (non enim habent genas sicut palpebras) sed ipsa quietis immobilitate. cernuntur enim placidi, ceu soporati: neq; corporis quippiã præter caudas leuiter mouentes, & ad tumultum quẽcunq; expauescentes. De thynnibus autem liberius affirmatur. Iuxta ripas enim petris adherentes somno oppressi visuntur. Plani quini etiam pisces (vt Plinius secundus memoriã prodidit) in vado, vt manu sæpe tollantur, quiescere dicuntur. In piscium quinetiam genere dormire eos qui molles appellantur, vt polypi sunt, & sepia, & loligines: & eos qui præduros habent oculos, vt cancorũ sunt species, & locustarum, & squillarum, manifestissime apparet ad sensum. Hoc idẽ etiam de insectis affirmat, quorum nimirum somnus silentio apparet: quã tamen omnia breuioris esse dicit somni. De ijs vero animalibus quã duriorẽ habet testã, & in ostreaceo sunt genere, vt ostrea appellata, purpurã, conchylia, vtrũ dormiãt necne, nõdum sensu cõpertũ esse dicit: sed si cui persuasum sit verã esse hac super re vniuersalẽ rationem, is etiã de huiusmodi haud immerito illi asseriri poterit. Quẽcunq; autẽ sequuntur: omnia sunt manifesta. Illud autẽ, stirpiũ autẽ genus nullũ horũ est particeps, affirmat q̄ stirpiũ generi neq; somn⁹ inest, neq; vigiliã: neq; cõtristari, neq; in voluptate esse: & õnino illis nulla naturalis appetitiã adest inclinatio.

Quomodo sus
perfluente
cum somni
tum vigiliã &
in morbis &
sine morbis
sunt.

Quod pisces
dormiant.

Plinius secundus.
Piani appellati
sunt pisces.
Thynni.
Molles pisces.
Cancrorum genera.
Ostreacea.

Huiusce autẽ rei signũ est, q̄ altrix pars somni magis tempore quã vigiliã opus peragit suũ. Alũtur enim tũc & increscunt magis: quippe quã nihil ad hæc indigeãt sensu. Quã autẽ ob causã dormiãt animalia, & vigilẽt, & quonã sensu, aut quibus, si quidem per plures fiant, cõsiderandũ est. Quoniã autẽ nõnulla animalium omnes habent sensus, quãdã vero non habent, vt auditũ, visum: nanq; tactũ & gustatum habent omnia, nisi animalium quippiã fuerit imperfectũ: de ijs autẽ dictum est in cõmentarijs de anima: fieri autem non potest vt dormiens animal quouis simpliciter operetur sensu: manifestum sanè est q̄ eandem inesse omnibus passionem necesse est in eo qui vocatur somnus.

Quonia stirpes aluntur & crescunt, & sibi similes etiam ex sese dare & producere valent: ne quisquam existimare possit illas etiam contristari, & voluptatis sensum habere: nonnulli enim Platoniorum latori ipsas dixerunt plantas: & poetarum quidam latus & tristes dixerunt segetes: iccirco hoc in loco tangit quod non omnia quae aluntur, tristitia & voluptatis sensum merito habere censentur. nam in ijs proculdubio sensu praeditis animantibus tunc maxime altricem agere cernimus vitam, quando sensum ipsorum cessat opus. Noctu enim magis quam interdiu digeruntur & conficiuntur cibi: in cremetocum conducit & corpulentiae eo tempore huiusmodi ciborum concoctio. Si igitur quae sensu sunt praedita, tunc magis aluntur & augescunt cum sensibus non utuntur, manifestum profecto est nullo illa indigere sensus auxilio ut nutriantur & crescant: quare obrem asserere non oportet quia nutriuntur, iccirco sensitivam habere animam. Quae autem illam non habet, neque dormire neque vigilare merito censentur: sed neque contristari, neque in voluptate esse iure dicetur. Iis igitur ceu praelibatis philosophus subdit perfructandam posthac esse quam ob causam dormiant & vigilet animalia: & quoniam, aut quibus intercedentibus sensibus quod iccirco dixit, quonia somnus & vigilia cum sint passiones communis sensus, qui omnium potestates habet sensuum, uno & pluribus mediis non immerito fieri censentur. Caeterum cum sit demonstratum quod animalia dormiunt omnia, palam nimirum esse potest illius sensus somnum esse passionem, quae omnia proculdubio habet animalia. is autem sensus est tactus. sine tactu namque nullum consistere potest animal. Gustatus namque qui ad animalium conservandam est necessarius, tactus sane quidam esse censetur. In litera autem illa ubi dicitur, Fieri autem non potest ut dormiens animal &c. illud simpliciter (ut retro diximus) ob infomniorum visa additum esse videtur. Infomnia enim quodammodo sensationes quaedam esse censentur: simpliciter autem & proprie sensationes illae esse dicuntur quae ab externis moventur obiectis, ut visiones, auditiones, per quas operari & agere dormiens animal haudquaquam potest. Si autem istud hoc se habet modo, manifestum profecto est quod eandem inesse omnibus passionem necesse est in eo qui vocatur somnus. eadem vocans passionem hoc in loco, ipsam sentiendi privationem: & illud non sentire, quod plane dormientibus adesse percipitur.

Platonici
Poetae.Comune sensum
omnium potestates habere
re sensuum.

Sic enim hoc quidem, illo vero non: hoc sane dormiens sentiet. id autem fieri non potest. Quonia autem singulis inest sensibus partim proprium quoddam, partim vero commune: proprium quidem ut visioni videre: auditui vero audire: eademque in alijs ratione: est etiam communis quaedam potestas quae omnes consequitur sensus, quae videt & audit & sentit. Non enim visu cernit quod videt, & iudicat certe & iudicare potest quod diversa sunt dulcia ab ipsis albis, neque gustatu, neque visu, neque utrisque: sed communi quaedam omnium sensiteriorum parte. Est enim unus sensus, & proprium sensiterium unum: essentia autem cuiusque generis sensuum diversa, ut soni, & coloris.

Hoc probat in textu philosophus quod retro scilicet dixerat, fieri videlicet non posse ut dormiens animal per quempiam sentiat sensum. Si enim per aliud, inquit, sentit, per aliud vero non sentit animal, erit profecto simul sentiens & non sentiens. quod fieri certe non potest. ut dormit enim, erit sane non sentiens. ligamentum namque & nexus (ut saepe dictum est) ipsorum somnus est sensuum. ut autem sentit, quando istud etiam supponitur, sentiens plane erit. Hoc autem nihil aliud est dicere quam idem animal simul esse vigilans, & non vigilans. quod proculdubio fieri non potest. Subdit postea philosophus sermonem de communi sensu, quoniam modo is omnes consequatur sensus: & de omnibus praecipue unus existens, iudicium ferat: ut principale nobis ostendat intentum, huius scilicet communis sensus passiones esse somnum & vigiliam. Quod autem neque visu iudicemus quod cernimus, neque auditione quod audimus, sed alio quodam, id est communi sensu, qui (ut saepe dictum est) in corde collocatur, quasi in arce quadam: in secundo de anima abunde est demonstratum. Qui sane communis sensus unus quidem est subiecto, cum tamen ratione sit plures: quonia genera, id est subiecta singulis sensibus, siue obiecta illa appellare malimus, multa sunt. siquidem alij sunt colores a sonis, ijque rursus alij a saporibus & odoribus. Esse igitur cuiusque sensus, & illius ratio, est aliud. Est autem sensus iste communis veluti circuli centrum, a quo multae ad circumferentiam ducuntur lineae. Hoc igitur centrum & unum est, & multa quodammodo, ut in commentarijs de anima est declaratum.

Sensum commune
quasi
circuli esse centrum.

Istuc autem simul cum tactili existit maxime. id namque ab alijs separatur sensiterijs, cum alia ab illo disiungi non possint. Dictum est autem de ijs in contemplationibus de anima. Manifestum igitur est vigiliam & somnum huius sensiterij esse passiones: quare omnibus inest animalibus. Solus

enim tactus omnibus inest. Si enim eo quod omnes quippiam patiatur sensus, somnus fieret: absurdum: si quibus neque necesse est, neque quodammodo fieri potest ut simul agant, hos simul cessare, & esse immobiles necessarium esset.

ζωόφυτον
mediū in:
ter anima:
lia & plā:
tas genus.
Sensus cōmu:
nis & tactus
eadem.

Nō necesse est
sensus simul
agere omnes.

Sensum dicit communem simul cum tactu existere, quoniam sine tactu nullum existit animal, ceu omni carens sensu. separabilis autem ab alijs sensibus est tactus, ut in ostreorū genere est videre, & in ipsis etiā marinis spongijs, omninoque in omnibus illis quæ cōmuni vocabulo græci ζωόφυτα appellant, cum in medio animalium & plantarū interstitio reponi cēseantur. ijs namque solitarius sensus adest tactus: reliquis autē omnibus priuatur sensibus. De gustatu namque nō est ambigendum, quē necessario sanē habēt, ut alatur & viuāt animalia omnia. Gustatus autē tactus est quidā: ut in cōmētarijs de anima est demonstratū. Cū igitur ab alijs sensibus separabilis sit tactus, manifestum certe est quod simul cū ipso cōmuni est sensus. Si autē quod verū est, audacter proferre licet, tactus sanē & cōmunis sensus idē esse videtur. Huius enim omnia cōmunicare animalia necesse est, & non auditus aut visus, aut olfactus. Quāobrem somnus non immerito tactus passio esse dicitur, & nō alterius sensus. Cū autē dixit quod somnus & vigilia tactus sunt passiones, subdit statim: Si enim eo quod quippiam omnes patiatur sensus, somnus fieret, absurdum. Ex quibus nimirū verbis breuiter admodū & obscure ostēdi videtur quod somnus nō est omnium passio sensuum, sed solius sensus tactus. Declarat autē id ex cōtrario, hoc præcipue modo: Si non est necesse omnes simul sensus operari & agere, neque etiam simul omnes necessario cessabūt & quiescēt. Quod autē nō necessario simul omnes operātur & agūt sensus, manifestū sanē est. Nulla enim est necessitas vidētē audire aut olfacere, aut gustare: vicissimque reliquorū nullus necessario infert reliquos, ut in alijs cōtingit videre in quibus necessaria est cōsequutio. Ambulātī enim necesse est locū mutare: & currētē moueri necesse est: nō autē vidētē audire, aut audientē olfacere est necessarium. Et nedū omnes simul operari sensus nō est necessarium, sed neque omnes etiam simul operari quodammodo est possibile. Alterius enim actus, ab actu alterius præpeditur sæpius & repellitur. Cernentes enim quippiam cū magna animi intētionē, interdū quæ nobis dicuntur, haudquaquā percipim⁹ & audimus: & omni mētis intētū aliquid audiētes, delata sæpius sub oculos non videmus. Si igitur non est necessarium, imō (ut diximus) quodammodo fieri nō potest ut omnes simul operētur sensus, proculdubio est manifestū, neque simul omnes quiescere, & cessare simul omnes, esse necessarium. Quæ enim sit necessitas illū qui nō videt, simul etiā nō audire: & illū qui nō audit, nō videre, reperiri haudquaquā potest.

Contrariū enim illis accidere, rationi consentaneū est magis, non simul scilicet quiescere: sed ut nos nūc asserimus, de huiusmodi re rationabiliter se habere videtur. Cū enim sensu inferiorū omnium præcipuū, & ad quod alia tendūt omnia, quippiam patitur, reliqua etiā simul affici omnia necesse est: illorum vero quopiam minus idoneo existēte, ut hoc tale sit, nulla est necessitas. Ex multis autem compertum quod non eo quod cessant sensus, & illis non utitur animal, existit somnus: neque quoniā sentire non possunt. in animæ nāque defectu huiusmodi quippiam accidit. Sensuum enim imbecillitas est animæ defectus. Ad hunc etiam modum quædam fiunt amentia. Præterea quibuscumque arteriæ quæ in collo sunt comprimuntur, ij certe omni carent sensu: verum cum vsus imbecillitas acciderit. Neque in quouis sensu inferiori, neque quālibet ob causam, sed ut nunc est constitutum, quādo in primo fuerit, quo sentit omnia. Cum enim istuc defecerit, omnibus etiam alijs sensu inferioribus necesse est non posse sentire. Cū vero illorum quippiam, huic non est necesse.

Prosequitur in istis Aristoteles declarādo quod somnus nullius partialis sensu inferiori, sed cōmunis solūmodo sensus est passio. Hoc autē utitur ostensionis modo. Magis enim, inquit, rationi consentaneum est simul omnes sensus operari, quā simul omnes cessare & quiescere. Si autem simul operari illos non cōtinget, multo certe minus omnes simul cessare illos cōtinget: quod non adeo rationi est cōsentaneū. Quod autē, inquit, somnus nō est eo quod omnes sensus otiantur & cessant, palam esse potest ex illis qui animo deficere dicuntur. In illo namque cōsternationis casu omnes quidē quiescūt sensus, somnus vero tunc adesse non dicitur. Nullus enim vnquā dixit animo defectū dormire quēpiam.

Similiter modo etiam in amentis. Vocat autem hoc in loco amentiam, insaniam & furorem: quasi qui eo modo laborant morbo, extra mentem sint positi. In huiusmodi enim constitutione existentes nonnulli carnes suas mandunt & lacerant, neque sentiunt. Aut amentiam in presentia intelligi vult illam ab omnibus sensibus abstractione & seuocatione, quam ecstasim vocat. ibi enim sane omnes otiantur sensus, non tamen cuiusmodi dormire dicuntur. neque enim isti, neque furore perciti audiunt aut videt, aut per quospiam operantur sensus. Præterea, inquit, si quis duas illas arterias quæ in colli lateribus utrinque iacent, compresserit aut colligauerit, non sentiens statim efficitur homo: & tamen nullus tunc esse somnus dicitur. Sed vere, inquit, tunc adest somnus, cum neque impotentia vel imbecillitas sentiendi circa aliquod sit sensiterium, neque quacumque de causa. Cõtingit namque aliquo casu sensiteria mutilari & destrui: quare imbecillitas tunc circa illa & impotentia non est somnus. Accidit etiam nonnunquam quod licet mutilata non sint sensiteria, sunt tamen præpedita epilepsiæ (verbi causa) morbis, vel apoplexiæ, aut ob arteriarum illarum (ut diximus) compressionem. Quæ omnes passiones neque sunt neque sanè vocantur somnus: qui profecto animalibus contingere censetur cum in primo sensiterio huiusmodi acciderit impotentia & imbecillitas: cum hoc deficiente, reliqua necessario deficiant omnia: reliquis autem cessantibus, istuc cessare & deficere non sit necessitas.

Nō omne sensuum defectum esse somnum.
Epilepsia.
Apoplexia.

Quam vero ob causam accidat somnus, & qualis eiusmodi sit passio, dicendum est. Quoniam autem causarum complures sunt modi, namque & cuius gratia, & unde motionis initium, necnon materiam, & rationem, causas nuncupamus: principio igitur cum naturam alicuius gratia facere asserimus, istuc autem bonum quiddam est: quietem vero omnibus quæ nata sunt moueri, non possunt autem semper & continue cum voluptate moueri, necessariam esse & utilem: somno vero veritate adducti hanc applicant translationem, quasi requies sit: quam ob rem salutis gratia animalibus inest: vigilia autem finis est: sentire enim & sapere omnibus est finis quæ illorum alterutrum habet: optima namque isthæc: finis autem optimum.

Postquam in ijs quæ ante dicta sunt, Aristoteles ostendit (ut vidimus) somnum & vigiliam esse passiones primi sensitiui, id est communis sensus, consequenti doctrinæ ordine in utrisque causas omnes inuestigare contendit. Naturalis enim philosophi est omnia causarum genera de subiecta sibi re perquirere & pertractare, quas omnes à principio statim literæ commemorat, cuius gratia, finem vocat, licet non ultimum. Finis enim gratia cum in ijs quæ arte constant, tum in ijs quæ natura existunt, fiunt quæcumque videri videtur. Unde autem motionis initium, ipsum vocat efficiens. Materiam autem & formam quam rationem nominat, nullo verborum ambitu, sed nudis appellat vocabulis. Cæterum prius quam ad literæ seriè exponendam me conuertam, nonnulla sanè quæ de somno & vigilia antiqui memoriæ prodidere philosophi, in medium afferre decreui, ut quid viri illi senserint, & in quibus cum Aristotele ijs de rebus vel conuenerint, vel dissenserint, paruo negotio quispiam videre & dignoscere valeat, indeque certiore stabiliorémque huiusce rei doctrinam merito sibi comparare possit. Alcmeon igitur Crotoniatus (ut ab antiquioribus incipiamus) sanguinis retrocessu in confluentes venas, somnum in animalibus fieri dixit: vigiliam autem defusione fieri quadam eiusdem sanguinis, & deriuatione in vniuersum animalis corpus: totale autem illius abscessum, mortem esse affirmavit. Empedocles autem Agrigentinus refrigeratione quadam & algore illius quod in sanguine est calidi, somnum fieri voluit: hoc autem à cibo & potu animalibus nimirum accidere. quod si superfluerit, conuenienterque excesserit modum, mortem proculdubio representari dixit. Diogenes verò somnum dixit fieri cum profusus per venas & redudus sanguis, illas quidem repleuerit, aërem vero in illis existentem in pectus ipsum & subiecta illi loca impulerit. Tunc enim partes illas solito plus incallescere, somnumque inde effici & prouenire. quod si ab ipsis venarum fistulis omnis exierit & defecerit aër, mortem inde consequi necesse est. Plato autem, cum quo etiam Stoici facere videntur, somnum fieri sensitiui spiritus remissione affirmavit, cum ad principem partem, quæ anteriorem capitis inter duo supercilia obtinet locum, delatus fuerit: animæque & corporis nimirum illum esse commune. Cuius vestigijs Aristoteles & Peripateticorum chorus inherentes, licet alio docendi modo, idem tamen sensisse videtur. Somnum enim commune animi corporisque passionem esse affirmarunt: fierique illum tum calido quod in corde est, ab esculetis poculetisque quodammodo refrigerato, tum halitu quodam ab eo quod in thorace est humido caput petente, & illud occupante. Totale autem refrigerationem & omnimodum algorem, mortem sanè esse quæ non amplius communis sit animo & corpori, sed soli existat corporis. Animum enim ipsum mortem haudquaquam tangere posse voluerunt. Verum de ijs posthac etiam suis dicet in locis. Ad literam igitur explicatio

Digressio circa somnum & vigiliam.

Alcmeon.

Empedocles.

Diogenes.

Plato & Stoici.

Aristoteles.

Mortem solus esse corporis.

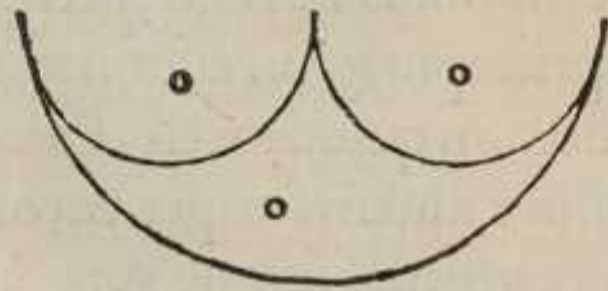

Translato vo-
cabulo somnū
quietē vocari.

Vigiliis verum
animalium esse
se finem.

nē iā veniam⁹. Pro qua animaduertēdū est q̄ post enumerata causarū genera à finali ipsi⁹ somni incipit causa philosophus, tāquā à nobilissima & præcipue necessaria: dicitq̄ quietē, id est somnū, cū necessariū animalibus omnibus, tū maxime vtilem esse. Cū enim omnia sensuū opera nō sine aliqua fiāt passione, nullūq̄ cōtinuatis laboribus non fatiscat animal: ad illius certe salutē & cōseruationē, & ceu necessarię refectionis modū, somni quietē prouidā machinatam fuisse naturā, qua corporis simul animiq̄ restituantur & redintegrantur vires, vt lassum pauloante & deficiens animal, post somni peracta munia integrum surgat & vegetum. Quamobrē, inquit, non inconcinnē hominū consensus translato vocabulo somnum quietē vocare decreuit. Proprie enim quies motionis dicitur esse cessatio: per metaphoram autem, significanti sanē appellatione, somnum, quietem, & dormire, requiescere omnes certe denominant. Quo in loco non inutiliter etiam animaduertēdum esse iudico quòd licet somnus necessarium quippiam sit animalibus, & vtile, & bonum, vt cuius gratia est omnia ista, & vt nō proprius & peculiaris animalium finis. Salutis enim & cōseruationis gratia (vt dictum est) somnus esse censetur: vigilia autem verus est finis. quod statim probat philosophus dicens. Sentire enim & sapere omnibus est finis quæ illorum alterutrum habent. istæ enim vel fines sunt, vel sine quibus fines esse non possunt, animalibus videlicet ratione vtentibus, & illa etiam carentibus. Illud autem alterutrum in litera signanter additū sanē est, quoniam quibus animalibus intelligere inest, illis etiā inest sentire: sed non ecōtrario, cum in animalibus ratione carentibus solummodo sentire inexistat. Ratio autem ista ad primam syllogismorum figuram hoc reduci potest modo: Vigilia est sensus vel intellectio: omnis sensus vel intellectio est finis: vigilia igitur est finis. Et minorem quidem propositionē vt manifestam non probat philosophus. quis enim merito ambigat vigilantem necessario vel sentire, vel intelligere? Maiorem vero quæ dicit quòd sensus vel intellectio est finis, ostendit cum dicit, optima nanq̄ isthæc. In confessis enim est, & alibi etiam est probatum, finem esse optimum. Cæterum quoniam in principio textus vbi incipit litera, quoniam autem causarum cōplures & c. longa satis sequitur interpositio, quam, cum ex-

Finis Sēs⁹ vel intellectio Vigilia

cedēs est, hyperbaton græci vocant: animaduertēdum sanē est quòd illius reductio & assignatio est vbi legitur: Quamobrē salutis gratia animalibus inest. omnia enim alia sunt interiecta, & illuc usq̄ sententia pendere videtur: vbi sanē hoc vocabulum, manifestum, vel extrinsecus sumi debet: vel illud quāobrem, loco ipsius manifestū, est sumendum.

Necessariū præterea est cuiq̄ animalium inesse somnum. Necessitatem autem ex suppositione dico: quoniam si animal est suam ipsius habens naturā, quædam illi necessario adesse oportet: quæ sanē si existunt, alia etiam quædam adesse necesse est. Præterea quoniam motu, & actione in corporibus facta, cum dormire, tum vigilare animalibus contingat, posthac dicendum est. Alijs igitur animalibus, vt exanguibus, passionis huiusce causas vel easdem esse, vel proportionem respondentem, existimandum est. Sanguine vero præditis, easdem quæ hominibus: quamobrem ex ijs omnia sunt cōsideranda. Quòd igitur sensus initium ab eadem animalium fit parte à qua motionis exordium est, in alijs prius est determinatum. Hæc autem cum tripartita sint loca, media sanē sita est inter caput & imum ventrem. In ijs igitur quæ sanguine prædita sunt, ea est pars quæ in corde sita est. omnia nanq̄ sanguine prædita cor habent, & sensus motionisq̄ proprie initium inde est.

Consuetum est philosopho pleriq̄ in locis, & iam receptum, vt materiam necessitatem ex suppositione denominet. si enim quippiam animal esse supponatur, in re ista de qua loquimur, ad vitam illius cōseruandā necessarium est vt alatur. cum autem istuc nutrimento fieri oporteat, summa est necessitas vt exhalationes calidæ operante natura ab escis portionibusq̄ commotæ ascendant, caputq̄ petant: illis autem eleuatis, & à cerebri frigiditate compactis & constrictis, rursus inferne illas in pectus delabi, & ad ea quæ circa cor existunt loca deuolui necesse est, ex quo nimirum somnum effici (vt paulo post ipse dicit) manifestum sanē est. De materiæ igitur necessitate, vt visum

est, si est animal, illud dormire est necesse. Litera autem & illius continuitas hoc in loco satis clara esse apparet. Quoniam autem hanc ipsam rem in hominis specie ceu in nobiliori & nobis manifestiori subiecto demonstrandam sibi proposuit Aristoteles, iccirco dicit quicquid de ipso ostensum fuerit homine, de reliquis etiam animalibus sanguine præditis esse ostensum existimare oportere: & quæcunq; de vtrisque ijs, eadem de animalibus sanguine carentibus esse existimandum, ita quod somni & vigiliæ causæ in omnibus ijs vel eadem sunt omnino, vel proportionem consimiles. Illud autem, cum tripartita sint loca &c. signare videtur quod pars illa à qua sensus est initium, locus est medius inter caput & imum ventrem, id est aluum. statimque quinam huiusmodi sit locus, subiungit Sanguine enim præditis in corde sanè is est locus. ab illo etenim origo sensus & motus proculdubio esse censetur. Dictum enim est in commentariolo de morte & vita, & ibidem (vt videbimus) ostensum, quod animalis initium à corde est: & in ipso alrix, augmentatrix & sensitiva animæ existunt potestates: quæ certe omnia vnum subiecto existunt, licet ratione differant.

Motus igitur initium quod spiritus sit principium, manifestum est: & omnino refrigerationis origo inde est: & ijs quæ respirant, humoreque refrigerantur, ad salutem illius quod in hac parte est calidi, natura comparauit. Qua de re separatim infra pertractabitur. ijs autem quæ sanguine carent, & insectis, & ijs quæ non respirant, in proportione illi correspondente parte. Conatus enim spiritus cum exurgens, tum vero residens cernitur. Palam autem est hoc in ijs quæ ex vnica membrana integras habent alas, vt vespæ sunt, & apes, & muscæ, & reliqua id genus omnia.

Quod quidem cor spiritus sit initium & origo, in commentarijs tum de generatione, tum de animalium partibus sufficienter est pertractatum. Quod autem ipsius etiam animalium motionis idem cor spiritu intercedente & medio sit origo & causa, in libello de animalium motu ostenditur: & ex hoc etiam breuiter patere potest. Cum enim propter voluptatem vel tristitiã ij qui in corde sunt spiritus, dilatentur vel constringantur, illorum sanè vi & potestate animalium certe corpora loco mouentur. ij autem spiritus à corde (vt dictum est) tanquam à perenni quodam fonte scaturiunt & emanant. Manifestum igitur est quod omnis motionis causa ipsum est cor: (nihil enim refert vtrum cor dicamus, an spiritum, cum ab ipso corde spiritus procedere censeatur) quo intercedente omnes nimirum in animalibus fiunt motiones. Quod autem ab ipso etiam corde refrigerationis procedat initium, tum in commentariolo de animalium spiratione dicitur, tum ex retro dictis etiam manifestum esse potest. Siquidem ab ipso dilatantur & constringuntur pulmones, per quos ineptus expellitur aer, aptus autem & refrigerans excipitur, & intro admittitur. Spiritus enim in corde constrictus, vel expansus per nervos à corde exeuntes, simul ipsos constringit & dilatat pulmonum sinus, illosque ad opus proprium aptos efficit. Hac autem de re dicit per se, id est, in peculiari commentario se posthac pertractaturum, quod (vt diximus) facit in libello de animalium spiratione, qui sanè ijs iungitur commentarijs qui de morte & vita inscribuntur. Dixit autem cum spirationem ipsam, tum ab humore intrinsecus suscepto refrigerationem, in quibus isthæc fiunt animalibus, salutis nimirum fieri causa, & vt naturale calidum cum quo vita manet, in esse conseruetur suo, ne scilicet ignescat, & radicale appellatum consumat exiccetque humidum, in quo sanè nihilo secius quam in ipso calido animalium consistit vita. Quo in loco animaduertendum est quod per ea quæ respirant, perfectiora intelligit animalium genera, cum terrestria, tum volatilia, quæ pulmones habent, & aerem trahunt frigidum ad interni refrigerium caloris. per illa autem quæ humore refrigerantur, piscium signare vult genera, quæ respirare non valent, cum pulmones non habeant, branchijs autem ad innatum calidi refrigerium frigidam admittunt aquam. In vtrisque enim eadem, licet modo quodam diuerso, refrigerandi est necessitas. Subditque postmodum quod in ijs animalibus quæ sanguine carent, neque spirant (vt insectorum genus est vniuersum) spiritus etiam inesse censetur in ea corporis particula quæ cordi proportionem respondet. illa etenim pars vt in animalibus sanguine præditis est cor, ita in illis cordis se habet loco, & illorum spiritus esse origo censetur, siue rei cuiusdam quæ spiritui proportionem respondet. Animaduertimus enim in insectorum genere manifeste particulas quæ incisuris illis siue inuolucris adiacent, incessanter cum dilatari, tum constringi. id autem vniuersum genus *ὀλόωτι* philosophus vocat: nos vero vt potuimus in presentia inuertimus, ex vnica membrana integras habens alas. non enim ex dissectis diuisisque abinuicem pennis, vt in volucrum genere, illorum constant alæ, sed ex integra quadam & vnica membranula sunt conflata.

ὀλόωτι
ρομ insecto-
rum genus.

Sed quoniam mouere quippiam aut facere sine vi haudquaquam fieri posse videtur: robur autem spiritus contentio efficit: spirantibus quidem, eius qui extrinsecus aduenit: non spirantibus autem, eius qui est connatus: iccirco bombum quendam facere animaduertuntur illa quæ alas habent, cum mouentur, spiritus scilicet attritu in transuersum septum incurrentis eorum quæ membranaceas habent alas. Mouentur autem omnia sensu aliquo vel cognato vel alieno in primo sensatione facto. Quod si somnus & vigilia huiusce passiones sunt partis, in quo sanè loco, & in qua parte primo fiunt somnus & vigilia, manifestum. Mouentur autem plerique dum dormiunt, multaque faciunt vigilantium opera, non tamen sine imaginibus, sensuue aliquo. Somnium namque quodammodo sensus quidam est, qua de re paulo post dicemus. Cur autem somniorum quidem à somno exciti meminerunt, vigilantium vero opera non recordentur, in problematicis quæstionibus est pertractatum.

Puribus in locis in commentarijs de generatione animalium dictum est quomodo ipsius principium spiritus in animalibus vires efficiat & subministret, sine quibus facere quippiam animalia, aut se mouere non posse hoc in loco dicit Aristoteles. Is autem contentus & vnitus cum robur & vires faciat, vt illis in commentarijs est pertractatum, & à Theophrasto in libello de spiritu manifestissime est demonstratum: in spirantibus quidem animalibus, is qui extrinsecus aduenit spiritus, istuc facere animaduertitur. Inspiratus enim aer contentus, ipsos in corde vnit spiritus, qui restit & quasi compacti in ipsis neruis & musculis, validas nimirum animalibus suggerunt vires. In illis autem animalium generibus quæ non respirant, intraneus & connatus idem operatur spiritus, viresque ad se mouendum & quippiam agendum illis subministrare censetur. Quamobrem dum volant illa quibus a natura datum est vt alas habeant, vt illorum genus est quod membranaceas illas habet, in transuersum ingruens septum connatus ille spiritus, membranulæ illius attritu bombum efficit. non enim exterior aer ille est qui sonat, sed internus & connatus spiritus: licet nihil sanè prohibeat ab exteriori etiam aère in insectorum genere fieri sonum quendam dum volant. siquidem scissuram habent & rimulam sub ipsa transuersa membranula, vt in libello de respiratione pluribus est ostensum. Litera autem ipsius constructio est huiusmodi: quoniam mouere quippiam sine viribus haudquaquam contingere potest. Vires autem spiritus contentio facit. in respirantibus quidem animalibus extrinsecus hoc facit spiritus: in ijs autem quæ respiratione carent, internus & connatus istuc ipsum nimirum efficit spiritus, vtrinque contentione roboratus. Declaratur postmodum quoniam fiat modo in illis ab interno spiritu sonus. Subdit postmodum breuiter admodum philosophus de causis motuum animalium: qua de re longiores habet sermones in commentarijs tum de animalium motu, tum etiam de progressionem eorundem. quem libellum ego vt alios inuerti & exposui, cum tamen illius paraphrasin prius conscripsissem. nam neque Gaza illum latinum fecerat, cum reliquos de animalibus commentarios inuertisset: neque in latinis translatis commentarijs vsquam apparebat. In quo (vt dixi) comentario diffusius istuc ipsum pertractatur, quod hoc in loco à philosopho signatur potius quam explicetur. Dicit enim quod animalia mouentur omnia sensatione aliqua vel interna, quam propriam vocat: vel externa in primo sensatione effecta. vbi per propriam vel internam sensationem intelligi vult philosophus inclinationes & motus illos qui intrinsecus in animalibus fiunt. mouentur enim animalia ab appetitionibus quibusdam, & ab effectis in illis fantasie imaginibus. Per externas autem sensationes, motus ab extrinsecis sensilibus effectos intelligit. Quoniam autem somni tempore moueri nonnullos, & opera etiam vigilantium agere manifeste apparet: illos nimirum à phantasmate imaginibusque nonnullis, id est, ab interna sensatione moueri concitarique asseuerat. Vbi etiam dicit insomnias sensationes esse quasdam, de quibus se posthac pertractaturum pollicetur. Quamobrem autem dormientes insomniorum quidem meminerunt cum excitantur, non recordentur autem eorum quæ vt vigilantes somni tempore fecerunt, in problematicis quæstionibus palam se fecisse dicit. Verum nos neque apud ipsum, neque apud Alexandrum Aphrodiseum, licet diligenter & sedulo perquisauerim, huiusmodi quæstionem reperire potuimus.

Consequens autem est ijs quæ dicta sunt, recensere quibusnam effectis rebus, & vnde passionis cum vigilandi, tum dormiendi origo deducatur. Manifestum autem est quoniam cum animali

Theophrastus
de spiritu.

Libellus de
animalium pro-
gressionem.

Quæ domesti-
ca, & quæ ex-
terna sint sen-
sationes.

simul ac sensum habere cœperit, necesse sit & alimentum initio assumere, & augescere. Vltimum autem omnibus est alimentum: sanguine quidem præditis ipsa sanguinis natura: carentibus vero sanguine, id quod proportionem illi respondet. Sanguinis autem receptacula ipsæ sunt venæ, quarum origo est cor. ex sectionibus autem palam est quod dicitur. Alimento igitur extrinsecus in susceptiua ingrediente loca, exhalatio sanè ad ipsas fit venas, ibiq; immutatum in sanguinem vertitur, ad principiumq; tendit. De ijs autem in libello de alimento dictum est. Verum hac de re quædam in præsentia eius gratia sunt repetenda, vt motionis initia contempleremur: quæve re sensitiua particula affecta somnus accidat & vigilia, non enim quæcunq; sensitiuæ partis imbecillitas (vt diximus) somnus est. Amentia nanq; & præfocatio quædam, & animi defectus, eiusmodi efficiunt imbecillitatem.

Somni & vigiliæ efficientes causas hoc in loco nos docere volens Aristoteles, dicit necessariū animalibus sanè esse cum primo sensum habere incipiunt, alimentum recipere, vt nutriceantur, & inde ad naturæ illorum conueniens & requisitum perueniant augmentum, sine restauratione nanq; deperditi (vt dictum est) haudquaquam fieri potest vt diutius duret permaneatq; animal. Quo in loco signanter admodum addidit qd necessarium est animali simul ac sensum habere cœperit, tum primo alimētum capere: quoniam foetus, quem medici embryonem vocant, in vulua etiam alitur, vt rû vt planta potius quàm vt animal alitur. postq; vero sensum acceperit, tunc primo vt animal ali dicitur. Sensitiua autem illi ingeneratur anima de aliquorum sententia, cum primo in lucem est editus, nam constrictiones illæ, & quasi compressiones, nonnullarumq; partium extensiones quas dum in ventre est facere sentitur infans, ab illa non fieri aiunt per proprios & peculiare sensus, sed iccirco fieri autumant, quoniam animati pars est, quod sanè mouetur, illi applicata, & veluti annexa. Sciendū igitur est qd extrinsecus esculenta poculentaq; in animalium ventres coniecta & intestina (isthæc enim susceptiua dicit loca) ibidem concocta, & in appellatum à medicis chilum commutata & conuersa à naturali calore, qui ijs in locis multus reperitur, per iocinoris postmodum venas, quæ in mesenterio appellato collocantur, ad ipsum transferuntur iecur, ibiq; ipsius virtute in sanguinis commutata naturam (vt in commentarijs cum de historia, tum de partibus animalium pertractatur) ad ipsum principium scilicet cor transmittuntur per meatus quosdam & poros qui à iocinore ad ipsum cor deriuantur & permeant. Quo in loco perfectiori sanè coctura transmissus digeritur & conficitur sanguis, veraq; illic & exactam sanguinis capit formam. nanq; ille qui in iocinore est effectus, de Peripateticorum sententia non est perfectus adhuc sanguis, sed via quædam & præparatio ad verum sanguinem: licet Galeno medicisq; aliter sit visum. Cum igitur (vt in alijs ostensum est) omnes à corde originem habeant venæ, supra memorati fibrarum canales illi sanè famulantur, imperfectiq; adhuc à iecore sanguinem in ipsum transfuehant cor. Aliæ vero riuulorum more à corde exeuntes venulæ, defecatum iam sanguinem in vniuersum deriuant corpus. quamobrem suscipientia loca ventrem & intestina (vt retro dictum est) appellare videtur, principium vero ipsum cor. His autè de rebus in libello de nutrimento se pertractasse inquit philosophus, qui tamen (quod sciam) neq; apud græcos, neq; apud nostros vsquam reperitur. Subdit postmodum qd non quæcunq; imbecillitas sensitiuæ partis est somnus. quod etiam retro dixerat. nam in amentijs, & animi defectu, & in quibusdam etiam præfocationibus, & ijs quas vuluæ strangulationes vocant, imbecillitates sanè & impotentia apparent, nullus tamen in ijs qui ea patiuntur, inesse existimatur somnus: qui profecto esse cœsetur, cū circa sensum tactus huiusmodi existit affectio siue passio: vt retro sufficienter est declaratum.

Quando sensitiua ingeneratur anima.

De peripateticorum sententia in iocinore contra medicos non perfectus fit sanguis. Galenus.

Libellus de alimento.

Lerisque autem in valido animi defectu aliquando facta est fantasia. Verū hoc aliquā sanè habet difficultatē. Si enim animo defectum dormire contingit, fantasma profecto illud somniū esse continget. Porro multa sunt quæ referre solent ij qui in vehemēti animi defectu fuere, & qui pro mortuis sunt habiti: de quibus omnibus eadem

existimāda est ratio. Cæterum (vt diximus) nō quælibet sensitiuæ partis imbecillitas est somnus, sed ab alimenti exhalatione hæc sanè efficitur passio. Quod enim exhalat, quodamtenus impelli, tum retrocedere & commutari Euripi more necesse est. Calidum autem cuiusque animalis sursum natum est ferri. Cum vero in supernis fuerit locis, simul rursus remeat, & retro fertur. Vnde fit vt post cibum potissimū fiant somni. Tunc enim multum simul & corpulentum humidum sursum fertur: quod simul ac constiterit, aggrauat certe, dormitareque facit. Cum vero ad inferna delabitur, retrocedensque ipsum propellit calidum, tunc sanè somnus efficitur, dormitque animal. Indicio autem sunt soporifera. Hæc enim omnia 10 caput aggrauāt, siue esculenta fuerint, seu poculēta, vt papauer, mādrago- ra, vinum, lolium. Quinetiam qui in somnum delabuntur, & dormitant, istuc pati animaduertūtur: caputque & palpebras haudquaquam attolle- re possunt: atq; istiusmodi potissimū somnus est post assumptos cibos. Multa enim tunc à cibus est exhalatio.

Quod quidem fantasmata nonnulla valde animo defectis interdum appareant, hoc in loco nō inficias it Aristoteles. namq; istuc in plerisque manifeste percipitur: & id omnis experta est & concessit ætas. Quod autem eiusmodi visa sint somnia, nonnullam habere dicit difficultatem. si enim animo defectum, inquit, dormire censemus, somnia etiam illum videre existi- mabimus. verum sæpius dictum est neq; animi defectum, neq; præfocationem, & vuluæ strangulatū 20 aut apoplexiam somnum esse. Quamobrè fantasmata illa & imagines quæ animo defectis apparere & obuersari dicuntur & solent, haudquaquam somnia esse existimandum est. Dicit autem animo defectos multa narrare solere, necnon qui etiam pro mortuis sunt habiti, quæ in passione illa constituti viderint vel audiuerint: quorum cum apud veteres rerum scriptores nonnulla memoriæ sint prodita, vnum in præsentia subtexam quod apud Plinium secundum legisse memini. Scribit enim is author in septimo naturalis historiæ suæ commentario, Romæ Corfidios quosdam fratres ex equestri ordi- ne fuisse: accidisse autem Corfidio maiori vt videretur expirasse: apertoq; testamento hæredem reci- tatum minorem Corfidium funeri instituisse. Interim eum qui videbatur extinctus, plaudendo conci- nuisse mysteria, & narrasse à fratre se venisse: commendatam sibi filiam ab eo. Demonstratū præterea quo in loco defodisset aurum nullo conscio: & rogasse vt ijs funeribus quæ comparasset efferretur. 30 Hoc eo narrante, fratris domestici propere annunciauere exanimatum illum: & aurum vbi dixerat, sepertum est. Hæc Plinius. De omnibus autem huiusmodi eandem existimandam philosophus esse dicit rationem, fantasmatum scilicet nonnullorum apparentiam, quæ sanè ad somnia non sunt referenda, cum neque animi defectus, neq; vuluæ strangulatus & præfocationes, neq; amentia aut apo- plexia, somni merito esse dicantur. Quæ autem sequuntur, tum ex philosophi verbis clara sunt, tum etiam manifestiora erunt si breuiter quædā altius repetamus. Meminerimus igitur q; omne calidum sursum ferri natum est. quamobrem exhalatio quæ à cibus fit & potibus, cum calida sit & humida, ad cerebrum vsq; ascendere censetur, secūq; illuc nonnullas trahere superfluitates: quo sanè pertingens & accedens, cerebriq; frigiditatem offendens, ab illa condensata & compacta, rursus inferne deuol- uitur, Euboici (vt ait) more Euripi, qui hincinde sæpius in die concitatis aquarum rapitur cursibus 40 & recursibus. Inde autem deuoluta ipsum petit cor, & calidum in illo existens frigida sanè hebetat retūditq; qualitate: quo veluti egelido & tepescente effecto, dormitat primo, crebroq; capitis nutu languescit animal: postmodum etiam in pfundum delabitur somnum, stertitq; cousq; quoad à cor- dis connato calore in sese reducto, & idcirco corroborato, id quod defluxerat concoquatur, & diges- tionem accipiat. Quamobrem post assumptos cibos præcipue fiunt somni, quoniam eo maxime tē- pore multa & corpulenta humiditas caput petens, quoad eo loci fuerit, illud sanè replet & aggrauat. Quod, inquit, declarant ea in constitutione cum oculorum cōniuentium grauitates, tum crebræ ca- pitis motationes, & palpebrarū casus. Quod autem corpulentæ & crassæ humiditates caput repleāt & illud grauent, testimonio nobis esse posse dicit simplicia illa siue composita pharmaca quæ à me- dicis soporifera nuncupantur. isthæc enim omnia manifeste percipiuntur humiditates quasdam cor- 50 pulentas in caput rapere, & illud sanè replere. Sunt autem ex illorum numero quæ somnum faciunt, ex poculentis quidem vinum, & id potens, & meracius sumptum: ex esculentis vero, cum papauer &

Plinius secundus de Corfidio fratribus.

Omne calidū sursum ferri.

Euboicus Euripus.

mandragora, & lolium, vt ipse refert, tum pleraque alia quæ in præsentia recensere superuacaneum esse arbitror.

HX laboribus præterea quibusdam somni fiunt. Nam labor certe liquandi vim habet: id autem liquamentum quasi crudum est alimentum, nisi fuerit frigidum. Morbi quinetiam quidam id ipsum efficiunt, quicunque ab excrementis cum humidis, tum calidis fiunt: quod febrientibus & lethargicis accidit. Prima quinetiam ætas. Infantes nanque vehementer dormiunt, quoniam vniuersum sursum rapitur alimentum. Huiusce autem rei signum, quod supernarum partium magnitudo in prima ætate infernas excedit, quia ad illas fit accessio. Et hanc etiã ob causam epilepsiam incurrere solent. Porro epilepsia similis est somnus: quamobrem plerisque huius morbi initium dormientibus accidere consuevit. Et sanè dormientes tentantur, vigilantes vero minime. Cum enim multus sursum latus fuerit spiritus, rursus descendens venas turgescere facit, quibus meatum per quem fit respiratio, obstruit. Quapropter neque infantibus, neque eorum nutricibus conferunt vina. Nihil enim fortasse refert, ipsi, an nutrices bibant. Paucum autem bibere debent, & dilutum. Spirituosum nanque est vinum, in primisque quod est nigrum. Adeoque supernæ partes infantibus alimento sunt refertæ, vt neque quinque mensium ceruices inflectere possint. multa namque humiditas, quemadmodum valde ebrijs, sursum fertur. Quinetiam rationi consentaneum est huiusmodi passionem esse causam cur ab initio in vulua quiescant foetus.

SOmni pleraque hoc in loco Aristoteles recenset causas, quæ tamen omnes ad vnam propriam & principalem, diuersimode tamen, referri videntur causam, eam videlicet quæ retro adducta est. labores namque quosdam & lassitudines somnum inducere efficereque dicit, quicunque videlicet corpora dissoluunt & liquefaciunt, superfluentesque ob caliditatem motu constatam commouent humiditates, quæ sanè in ventris viscerumque receptaculis reperiuntur. ab illis enim vapores eleuari, caputque petere necesse est, secum deportantes corpulenta quædam & crassa corpuscula. Quemadmodum enim in mundo ipso exhalationes siccæ semper miscetur cum humidis, & sursum ascendunt: ita in animalium corporibus crassa semper exhalatio cum tenui miscetur vapore. Cum autem dicit quod labor liquandi vim habet, subdit etiam quidnam sit id liquamentum, quod sanè velut indigestum & crudum esse vult alimentum, si calidum certe fuerit, & non frigidum. Frigidum namque condensatum colliquationi haudquaquam aptum & commodum esse censetur. Animaduertendum tamen est quod huiusmodi colliquamentum de quo in præsentia loquitur, aliud & diuersum est ab illo de quo in commentarijs de generatione animalium longiores facit sermones philosophus, quam σὺν τῆσι ἰβι appellat. Illud autem, Prima quinetiam ætas. est ac si diceret, similiter etiam in prima ætate fiunt somni. Quod autem in prima ætate multum alimenti sursum feratur, vel euidens est signum id quod ponit, quod tunc videlicet superiores partes inferioribus sunt maiores, veluti superne lato alimento: necnon qui pluri & copiosior utuntur alimento, maiores sanè illas habent partes. Quoniam autem epilepsia, quæ comitalem appellant morbum, omnium corporis sensuum otium est quoddam: cessare autem ipsa etiam percipiuntur somni tempore: somnum idcirco epilepsia similem esse dixit, quoniam & in morbo illo & in somno plurimi eleuati vapores caput petunt. Cæterum vt epilepsia somnus quodammodo est similis: ita infantium quies & cessatio illi similis esse censetur. Et quoniam somni tempore multæ à cibis potibusque fiunt exhalationes, quoniam tunc alitrix animæ vis maxime operari perhibetur, exiguæ autem & pauca vigilanti tempore: verisimiliter dicit illos qui ad epilepsia morbum sunt proni, noctis tempore ab illo tentari & infestari, & cum dormiunt magis quam cum vigilant. Cum enim multus (vt dictum est) tunc temporis in caput feratur spiritus, & ob superfluentem cerebri frigiditatem compactus rursus deorsum feratur, hincinde (vt diximus) Euboici more Euripi fluctuans, venas sanè replet, illasque intumescere facit. necesse enim est cum superne inferneque nullo feratur ordine, sibi planè occurrere & obstare: & idcirco ab illo reple-

Quis labores somni efficiant.

Cur infantes supernas partes infernas maiores habeant. Somni Epilepsia similis.

Quomodo epilepsia fiat.

Aspera arteria spiritus semita.

Vinum infantibus nocuum.

Cur foetus primis diebus non sentiat.

tas venas aestuare & turgescere, in altumque erigi & excrescere: quibus sanè turgescantibus, spiritus ipsius nullo negotio via meatuque obsepuntur & coarctantur, ipsaque in primis aspera arteria, quam *αρορα*, id est spiritus meatum & transitum appellat, qui per illam ad refrigerandum transmittitur cor. Hac autè obsepata & coarctata, neque inspiratio amplius neque respiratio de facili fieri possunt: unde epilepsia & apoplexiam fieri contingit. Et quoniam in pueris supernae partes semper alimento abundant, quod idem est dicere, spiritu, qui sanè ex alimentis illi aetati convenientibus, & in spiritum conuertit aptis & commodis, conflatur & efficitur: vinum autè maxime spirituosum, & (vt ita dicam) inflatum est: idcirco dicitur infantibus à vini potu prohibendos, & ab illorum nutricibus vini usum semouendum. Nihil enim referre, vtrum ne illis, an eorum nutricibus vinum præbeatur, à quibus lac sanè sugunt alteratum, multaque vini secum trahens naturam. Infantibus enim, vt ebrijs & vinolentis, multae & crasse humiditates semper in caput feruntur. Signumque huiusce rei esse dicitur, quod infantibus ceruice sunt obstipae & rigidae, neque illam flectere nisi post quintum mensem facile possunt. quam etiam dicitur esse causam videlicet superfluentem humiditatum abundantiam, cur primis statim à conceptu diebus in vulua existens non sentiat foetus. immobilis enim per id tempus quiescit, dum plantae magis quam animalis eo loci vitam degit.

Minimo autè somniculosi sunt qui tenues & immanifestas habent venas: nec non pomiliones: & qui magni sunt capitis. illorum enim angustae sunt venae, vt non facile defluat quae descendit humiditas. Pomilionibus autem, & ijs qui magna habent capita, sursum versus exhalatio & impetus multus est. At vero qui laterum sunt venarum, propter liberam meatuum transmissionem minus somniculosi sunt: nisi forte aliam quampiam habuerint passionem: neque rursus melancholici. interior namque friget locus: idcirco illis exhalatio non est multa. Quamobrem edaces sunt, cum existant duri: & quasi nihil cibi iuuentur, ita illorum afficiuntur corpora. Atra namque bilis natura existens frigida, nutritium etiam locum frigidum reddit, nec non alia etiam loca vbi potestate istuc affuerit excrementum. Quamobrem ex ijs quae dicta sunt, palam est quod somnus, caloris ad interna recessus quidam est, & naturalis antiperistasis propter enarratam causam: quapropter contemplatis multa sanè est commotio. Vnde autem deficit, & in frigidatur, & ob talem frigiditatem palpebrae concidunt, & superna quidem, & quae extra sunt, frigescent. Interna autem, & quae inferius sunt, calida existunt, vt pedes, & quae intrinsecus sunt.

Cur angustarum venarum homines sint somniculosi.

Cur gradum capitis homines somniculosi existunt.

Hoc in loco consequenti doctrinae ordine nobis ostendit Aristoteles quanam hominum constitutiones & habitudines ad somnum sint pronae & decliues: & quae contra non facile & parua cum re in illum declinent. Dicit autem pomiliones, quos nanos vocant, & eos qui grandia habent capita, praeterea qui minutas neque apparentes habent venas, esse somniculosos: ostensionemque ab ijs qui immanifestas & minutas habent venas, primo inducit. Somnum enim ijs facile incurrere censetur qui angustas habent venas, quoniam spiritus à capite descendens, & minutulas illas facile replens venulas, exhalare non potest & permeare, & vt par est dissipari & diffundi ob venarum angustiam & constrictionem. quod enim arctum & angustum est, & repletur facile, & protensiori tempore eiusmodi perseverat. Cum igitur eiusmodi habitudinis homines tali frigescent redundantia & plenitudine (namque & ventres etiam ipsi repleti frigidiores sanè redduntur) perseverans longo tempore spiritus qui calore alioquin vt diffundi possit indigere videtur, longiores profecto in illis efficit somnos. In huiusmodi igitur corporum constitutione, longioris certe somni sunt causae, spiritus venulas illas nullo (vt diximus) negotio replentes, tardaque & difficulter ob illarum angustias inde diffluere valentes. In pomilionibus autem & nanis, praeterea in illis qui grandia habent capita, eiusmodi rei alia sanè videtur esse ratio. quoniam enim multi & crassi ex vniuerso corpore vapores in caput rapiuntur, illud sanè repleti necesse est. Feruntur autem idcirco, quoniam ijs supernas corporis partes infernis maiores habent. quae ob rem pluri etiam indigere alimento illas necesse est. Frigefacti igitur ijs, per refluxum multi & crassi

inferne deuoluuntur: id autem quod multum est, ab æquali calore tardius concoqui & digeri natum est. Quæ sequuntur autem, cum manifesta, tum etiam retro explanata sunt. Quod autem dura & sicca sint melancholicorum corpora, palam est. non enim bene aluntur, quoniam bene digerere non valent. naturalis namq; frigiditas illorum concoctionibus multum quantum officere videtur. Assimilantur igitur melancholici stirpibus in arētī siticulososq; natis solo, quæ commode ali augescereq; nequeunt. Atram vero bilem quandam esse superfluitatem & excrementum, cum medicorum natio attestatur omnis: tum ipse etiā philosophus plerisq; in locis id ipsum asseuerat. Edaces autem ipsos esse melancholicos iccirco existimari potest, tum quia non belle (vt dictum est) aluntur: tum quia natura sunt frigidi. Frigidi autem est semper appetere, vt calidi est digerere, & concoquere. Bili namq; vētris os excitante & mouēte, valenter cibos appetunt melancholici. Quoniā autem ab imbecilli postmodum calido male concocti secundum plurimas sui partes in excrementa & superfluitates abeunt, idcirco parum ab illis iuuari possunt: & ideo aridi melācholici perseuerant. Illud autem, Vbi potestate istuc affuerit excrementum: idem valet ac si diceret: vbi inuentum fuerit potestate hoc excrementum & superfluitas, id est istius excrementi vis. Nihil enim prohibet in iocinore (verbi causa) atrā bilem existentem, potentiam & vires suas in caput refundere. Igne enim hoc in cubiculo succenso, quodā tenuis illius efferrī caliditatem animaduertimus: & absinthio hic contrito, illius sanē amaritudo satis longe sentitur. Quamobrem manifestum est, inquit, qd somnus est concursus & recessus ipsius caloris ad interna animalium, id est ad ipsum cor. Calor enim somni tempore in illius se abdit vētriculis, quoniam ex illis pullulare etiam & scaterere percipitur. Quoniam autem legentes sæpius & aliquid contemplantes in somnum delabimur, huius causam breuiter admodum, & iccirco subobscurè subiungit dicens: Quapropter multa sanē contemplantis est cōmotio. In motu enim & agitatione multa existente anima dum contemplatur & cogitat, siue quippiam accurate & intente legit, præpedita sanē digestionem, & alimento haudquaquam bene confecto, crassam & corpulentam exhalationem in caput ferri necesse est: quæ postmodum descendens, & in cor (vt dictum est) decidens & deriuans, conuiuere & obdormiscere nos cogit. Et hoc quidem interiectum fuisse videtur: literæ autem ipsius continens tenor & series talis esse existimanda est. Quamobrem ex ijs quæ dicta sunt, palam est qd somnus caloris ad interna recessus quidā est, & naturalis antiperistasis, id est cōtrarius quidam conatus propter enarratam causam. Vnde autem deficit, & infrigidatur. Quando enim calidum ad inferna defluit, manifestum est qd in ijs quæ sursum sunt, planē deficit: illo autem deficiente, necesse est quæ sursum sunt infrigidari: ijs autem frige factis, palpebras concidere necesse est. Id enim quod omnes continet & temperat partes, calidi sanē est natura. Habemus igitur in ijs etiam cuius gratia animalia dum dormiunt conuiuent, oculosq; claudunt. Sūt autem somni tempore interna omnia, & pedes etiam ipsi calidi, propter caloris ad inferiora & internas corporis partes retrocessum. Antiperistasin autem hoc vocat in loco, calidi in se recursum propter contrariæ circūstantiā qualitatis.

Cur melācholici sint edaces.

Cur melācholici sicca & enecta sint corpora.

Cur legentes sæpenumero in somnum delabuntur.

Quid antiperistasis.

Cur animalia cum dormiunt conuiuent, & oculos claudunt.

Aeterum ambigere quispiam posset cur post assumptos cibos validissimus fiat somnus: necnon cur soporiferum sit vinum, aliaque pleraque tales habentia caliditates. Nā rationi haudquaquam consentaneum est somnum quidem esse infrigidationem, somni vero calidas esse causas. Vtrum igitur hoc accidit, quoniam vt ventriculus cum inanis est, calidus sanē est: repletio vero illum infrigidat propter motum: ita & ij qui in capite sunt meatus & loca, frigesunt subeunte exhalatione? An vt perfusis calido, confestim aduenit horror: ita eo loci calido ascendente, cōfertum refrigerat frigus, naturalemq; hebetat calorem, eundemq; retrocedere cogit? Præterea multo ingesto cibo, quem secum subleuat calidum, vt ignis infrigidatur lignis superiniectis, donec cōcoquatur. Somnus enim (vt dictum est) efficitur cum corpulentum quippiam sursum à calido per venas ad caput fertur. Cum autem non amplius potest, sed copia superauerit quod sursum est latum: iterum depellitur, & deorsum fluit. Quamobrem calido subducto quod sursum ferebat, concidunt homines (soli enim inter reliqua animalia erecti sunt) & prolapsus quidē amentiam facit: postmodum vero fantasiam.

Prima solutio
ad questionem.

Secunda dis-
solutio.

Tertia solutio

Quid amētia.

Quoniam retro dictum est somnum à frigiditate fieri, idcirco hoc in textu rationi cōsentaneā philosophus huiusce rei adducit quæstionē: quamobrem scilicet post assumptos cibos & potus profundissimi fiant somni. Cum enim vinum calidum esse perhibeatur, huiusmodiq; esculenta ferè sint omnia, ratione carens cuiuspiā fortasse apparere posset, post hæc assumpta validos fieri somnos. Frigidæ enim rei calidas esse causas haudquaquā vero est simile. Hanc igitur dubitationē hoc in loco quatuor probabilib⁹ rationibus dissolvit Aristoteles. Ultimo autem loco responsum adducit illam, quæ sibi cum verissima esse videtur, tum ad rei ipsius naturam maxime accommodata. Vtrum ne igitur hoc accidit, inquit, quoniā quæadmodū venter vacuus & inanis existens calidus sanè est, ipsa autē repletio illum infrigidat propter motū, id est, propter accessum suum (sic enim hoc in loco intelligendus est motus) hebetat enim & veluti extinguit internum calorem esculentorum immodica repletio, quæadmodum ignem copiosa lignorum coaceruatio: pari modo ipsi in capite meatus & pori cum à copia & multitudine, tum à crassitudine ascendentium repleti vaporum infrigidantur: quibus frigefactis exhalatio nimirum illa cōpingitur, compactaq; postmodū deorsum fertur. Vel igitur hanc ob causam fit somnus post cibos & potus: vel quemadmodum illis, inquit, qui calida perfunduntur aqua, non ab re quidam confestim accidere solet horror. calido enim consperso, exterior frigiditas per antiperistalsin in vnum collecta, horrorem sanè efficit illum: ita in ijs calore caput petente, cōgregatum confertūque cerebri frigus, & ideo corroboratū, id certe quod ascēderat calidi & humidī facile superat & compingit: quod postmodum ab illo compactum, pondere suo deorsum labitur. Vel igitur ob hanc etiam causam post cibos & potationes fiunt somni: vel quemadmodū ignis pluribus aceruatim impositis lignis infrigidari quodammodo & extingui videtur, tanquā contrariam sentiens qualitatem: ita multis ingruentibus cum esculentis, tum poculentis, infrigidatur, siue potius hebetatur ipse calor internus, somnusq; fit & perseverat quoad alimētum quod ingestū est conficiatur, & convenienti concoquatur digestionē. fit enim tunc somnus propter ascēsum & rursus descensum corpulētorum & compactorum vaporū, qui cū amplius superne manere non possunt, inferne deuoluuntur & ruunt. Quamobrem subducto calido in somnū cōcidūt homines. Concidere autē siue decidere dixit homines, quoniā recubantes dormiunt: istuc autē idcirco faciūt, quoniā inter animalia reliqua solus erectæ staturæ est homo: bruta vero animalia, cū stantia, tum iacentia & prostrata dormire visuntur. Amentiam autem hoc in loco rursus vocat omnimodam sensuum quietem & otium, quasi procul ab omni mente hominis constitutionem: cū scilicet profundissimo homines dormiunt somno, nullis somniorum apparentibus visis, vt post assumptos cibos & potus primo statim dormitionis tempore accidere solet, calido scilicet valenter hebescente, & omnibus præpeditis sensibus, & penitus occupatis. Postmodum vero fantasiam facere dicit, id est somniorum visa, quæ procedente somni tempore, & cibis concoqui & digeri incipientibus, manifeste fieri solent, cum non tam profundo & arcto homines dormiunt distinenturq; somno.

AN propositæ quidē nūc dissolutiones eiusmodi sunt, vt cōtingat infrigidationem fieri: verum principaliter is qui circa cerebrum est locus, vt in alijs est pertractatum? Etenim omnium quæ sunt in corpore, frigidissimum est cerebrum: ijs vero quæ non habent, id quod illi proportionē respondet. Quemadmodum igitur à solis calore exhalās humidum cum ad superiorem peruenerit locum, illius algore frigescit, compactumq; deorsum fertur, denuoq; fit aqua: ita in calidi ascensu feculenta quidem exhalatio in pituitam coalescit, quamobrem destillationes fieri animaduertuntur: alitrix autem & non morbosa concreta inferne delabitur, calidumq; refrigerat. Vt autem refrigerari possit, & non de facili exhalationem recipiat, non nihil sanè confert tenuitas & angustia illarum quæ circa cerebrum sunt venularum. Et refrigerationis quidem hæc est causa, quāuis caliditate redundet exhalatio.

Quarta ad
questionem
dissolutio.

Quartam & commodissimā propositæ quæstionis dissolutionem hoc in loco adducit Aristoteles, prioribus tamen haudquaquam reiectis & explosis, quas dixit posse cōtingere ad infrigidationis effectum, cuius sanè opus somnus esse censetur. Dicit igitur locū qui circa cerebrum est, frigidissimam scilicet animalium partē, esse in causa cur ascendentes illæ exhalationes frigescant, & somnum postmodū faciant. Vbi animaduertendū esse censeo q̄ in littera vbi di

10 citur, Verum principaliter is qui circa cerebrum est locus, intelligendum est extra, in causa est, siue est causa. Frigiditas enim illius ob cerebri copiosum algorem in causa sanè est cur ascendentes ad illum vapores frigescent. Frigidissimum autem esse cerebrum in animalibus, sicut cor calidissimum, cum omnes ferè phisici asseuerauerunt, tum euidens etiam dicitur ratio, cum ex cerebro destillationes & catarrhi, cæteraq; id genus naturaliter frigida defluant: ex corde vero spiritus & sanguis deriuent, quæ caliditate excellere animaduertuntur. Quæ postea sequuntur, clara certe sunt & manifesta, vbi ex similitudine illorum quæ in maiori fiunt mundo, cum calidi halitus eleuati, & à mediæ regionis frigiditate compacti, & in imbrem coacti, rursus inferne in pluuiam deuoluuntur, ostendit calidas exhalationes à cerebri frigiditate compactas deorsum ferri: & si quidem impuræ fuerint illæ, & superfluentibus excrementis scatentes, in destillationes & pituitas catarrhosq; cõuersæ inferne descendunt. Si autem altrices fuerint & salubres, inferne deuolutæ, cum calidum ipsum refrigerant, somniq; sunt causæ: tum concoctæ & digestæ non nihil ad vigiliam etiam facere videntur: & alioquin ad multa etiam opera animalibus sunt commodæ & proficuæ. Nam phlegma non morbosum in sanguinem transire dicitur, vt Aristoteli in commentarijs de animalium partibus placuisse videtur. Ad in frigidationem autem de facili fiendam dicit multum conferre venularum angustias quæ circa cerebrum existunt. eæ etenim ob sui tenuitatem & constrictionem parum habent caloris. quod autem paucum est, iniuriæ sanè est obnoxium, & à suo contrario paruo negotio pati natum est. Concludit postmodum hanc esse in frigidationis causam, frigidissimam videlicet cerebri naturam, venularumq; in ipso tenuitate & angustiam, quâuis exhalationes caliditatis vi ad ea perueniant loca sursum delatæ.

Cerebrum in animalibus frigidissimum: cõtra calidissimum est cor.

Phlegma vtiliter in sanguinem conuertitur.

20 **E**Xcitantur autem quando fuerit concocta & euicerit quæ cõpulsata fuerat in angustum à circumstanti copiosa caliditas, sanguisq; crassus à synceriori discretus fuerit. Est autem tenuissimus quidem sanguis & purissimus, is qui est in capite: crassus autem & feculentus maxime ille qui in infernis est partibus. Vniuersi vero sanguinis origo (vt hoc in loco, & in alijs etiam determinatum est) ipsum est cor. Eorum autem qui in corde vtrinque sunt sinus, communis est medius: illorum vero vterque ab vtraque suscipit vena, & ab ea quæ magna vocatur, & ab aorta: in medio autem fit secretio. Verum de ijs constituere, magis proprium aliorum est sermonum. Quoniam autem post cibi assumptionem maxime indiscretus est sanguis, idcirco somnus efficitur, quoad purior quidem secretus sursum, turbidior vero deorsum feratur. Cum autem hoc contigerit, ab alimentorum leuata onere animalia excitantur. Quæ igitur dormiendi sit causa, explicatū est, quod videlicet corpulentæ res sursum à cõnato calido antiperistasis adunatim ad primum sensiterium. Præterea quid est somnus, quod scilicet primi sensiterij comprehensio, vt in opus exire non possit, ex necessitate quidem effectus: (nō enim contingit esse animal, nisi ea quæ ipsum constituunt, contigerint) salutis vero gratia. saluat enim requies.

30 **P**ost somni enarratas causas hoc in loco philosophus, & in cõmentarioli huius calce vigiliæ etiā nobis designat causas: dicitq; animalia excitari, & a somno consurgere, quando corpulenta illa & frigida exhalatio à qua effectus fuerat somnus, concocta & digesta fuerit superante & prævalente calido, quod eousq; compulsum & à circunieccta frigiditate compactum, copiosum sanè existens in angustum deuenerat locum, in ipsum scilicet cor: quamobrem corroboratum posthac, frigus quidem propellit & superat, quod se prius propulsauerat, corpulentasq; exhalationes illas conficit sanè & digerit. Ex qua certe cõcoctione suapte vi facta, tenuissimus quidem sanguis & defecatissimus ad alendas superiores, capitq; maxime, transmittitur partes: turbidior vero & feculentior contra ad infernas amandatur alendas. Vniuersi autem initium & originem sanguinis (quod retro etiam dixerat) ipsum esse cor asserit. Quomodo autem in hoc se exerceat opere ipsum cor, hoc in loco philosophus signat magis quā exprimat: quapropter pro breui cõpèdiariæ huius loci explicatione obiter animaduertendum est quod vt ad præsens spectat propositum, ex assumptis cibis potionibusq; prima in ventre, quem stomachum vocant, fit digestio, vbi illorum vtilior & accommodatior pars in succum

Cor omnis initium sanguinis.

Differētia me-
dicorū & phi-
loſophorū
in ſecūda di-
geſtione.

conuertitur, quem chylum appellant medici: ſecunda autem concoctio & digeſtio ſucci huius quem
chylum vocauimus, in ipſo fit iocinore: vbi is de medicorum ſententia in ſanguinem vertitur: ſiue vt
qua magna appellatur, parſq; illius eſt venæ quæ concaua dicitur, in dextrum cordis ſinum, quæ ven-
triculum medici vocant, recta fertur, ibiq; verus ex ipſa ſanè efficitur ſanguis. In corde enim (vt phi-
loſophi ferè omnes voluere) ſanguis eſſentialem ſuam recipit formam, cum nullibi ante verus fuerit
ſanguis. Cæterum ab hoc poſtmodum dextro cordis ſinu quaſi à perēni quodam fontis initio in vni-
uerſum ſanguis diffunditur corpus, & per eius fibras vbique deriuat. In medio autem cordis ſinu, qui
certe tranſitus eſt & limes inter dextrum & ſiniſtrum cordis ſinum, ſecernitur ſanè & defecatur ſan-
guis, vt in ſiniſtro poſtmodum ſinu conuertatur in ſpiritu, perq; aortam arteriam, quæ ab eodem ſinu
initium & originem habere cernitur, per omne poſthac corpus diſpergatur, illudq; vndequaq; viuifi-
cet. Calentis enim & agilis ſpiritus opus eſt motum præſtare animalibus & vitam. Hoc autem in lo-
co ſanguinem in vtroſq; ſinus ſiue vētriculorum capacitates, ab vtriſque venis, magna ſcilicet & aor-
ta, deriuatum, in medio ſecerni & defecari ſinu, velle videtur Ariſtoteles. Verum vltiorem hac de re
diſquiſitionem in præſentia prætermittit, dicitque huiusmodi rei pertractationem ad alios conueni-
entius pertinere ſermones. libros (vt arbitror) nobis ſignificare volens cum de animalium generatio-
ne, tum de eorundem partibus. Quod ſequitur autem, ex retrodictis manifeſtum eſt, nulloque pror-
sus oſtentionis indiget lumine. Narrat enim philoſophus cur poſt aſſumptos cibos animalia feruntur
in ſomnum: curve conſectis & digeſtis illis, rursus eadem excitantur & vigilant: præterea q; ſomnus
primi ſenſiterij, id eſt communis ſenſus eſt paſſio, ſiue comprehenſio, & vinculum illius, cū in opus
ſuum exire non poteſt: ſimulq; materialem ſomni & finalem cōiungit copulatq; cauſam. Neceſſariū
enim eſt, vt conſeruetur & perduret animal, ipſum ali ab extra aſſumptis cibis & potibus: ijs autem
corpus ingreſſis, agente in illos connato calido, exhalationes ſurſum ferri neceſſe eſt: quibus ſuperne
latis, poſtmodumq; deuolutis (vt ſæpius dictum eſt) ſomnum fieri ſumma eſt neceſſitas: qui alioquin
animalium ſalutis cauſa à prouida factus eſt natura. Siquidem requies ſaluat, languidaſq; & iam fati-
ſcentes propter diutinam vigiliam animalium reficit & reſtaurat vires.

Materialis &
finalis ſomni
cauſa.

F I N I S.